

ТЕКСТЪТ - УБЕЖИЩЕ ИЛИ ИЗЛАЗ*

Богдан Богданов

Книгата на Иван Станев не се нуждае от въвеждане. Тя не е за широкия читател, а тези, които ще останат с нея, ще разполагат с нужните инструменти, за да я поместят в една или друга обяснителна мрежа. Въвеждащото обяснение е излишно и защото „Изкопните материали“, както заявява скрито заглавието, не претендира за завършеността и затвореността на литературно или научно произведение. По-скоро става дума за отделни текстове, един вид подготовки, свързани в контрапункта на прехода от нещо като поетичен глас към един или друг прозаичен говор. Разбира се, те влизат в контекста на една цялост с определено внушение. Доколкото е назовима, бих я нарекъл все наново и в нов ракурс подемано уговаряне, предназначено за всички, които така или иначе са разколебани в ефикасността на текста произведение, но живеят истински в непрестанното обсъждане на неговите проблеми.

Ако приемем, че произведението е текст, подчинен на общоприета форма, такива текстове са налице в „Изкопните материали“. Кратки стихотворения и скици за пиеси, те са като малки втвърдявания, островчета върху магмата на съмненията, питанията и неспиращото уговаряне за смисъла на труденето в обичайното поле на литературата. Макар че следват известна съвременна линия на реагиране или може би поради това, тези текстове са по-скоро като гримаси на литературни произведения. За сметка на това са силно изразителни. По особен начин равнинни и отворени, те сякаш подканят към съучастничество. Много приличат на невъзпитани закачки на търсещо компания самотно дете, готово на всичко, за да привлече сериозния и скучен възрастен, забравил за съществуването му.

В това несъмнено са се проявили и привичките на практикуващия режисьор, доколкото той се отнася към литературното произведение като към сценарий за намеса и доправяне, като към зов за незабавно заемане с друг текст. Така или иначе литературното произведение е бремe за натури като Иван Станев, които отказват да стъпят в следата на една или друга традиционна форма и да ползват удобството на прикритото говорене с чужд глас. И макар че е избрана съществуваща линия на отхвърляне на традиционните форми, в случая не е достатъчен и бунтът срещу традицията. Предпочетено е лутането между бунта и съзнанието за неизбежността от оформянето на текста. Изглежда така се е породил този почерк на постоянно питане, полуотговаряне и отместване от прекалено сигурния отговор в ракурса на недълготрайната внимателна самопародираща се пародия.

Всеки пишещ е в плен на своята текстовост, един избор, станал някога с намиране на опора в определено идеално положение, доведено до почерк и превърнато в убежище срещу разнообразието навън и вътре на собствения душевен живот. Бягаме от тях в по-малко проблемния гладък или маршов стил на нашите текстове. Това беше особено нужно в последните десетина години, когато свободата в текста беше по-реална и по-лесна от свободата на действието. Тогава

* Иван Станев. Избитите обитатели. С. 1994, с. 5-7.

се появиха толкова говорилни. Събирахме се жадни за изява, за да отлагаме действието в едни или други словесни проекти. Семинари или конференции, тези места станаха своеобразни люпилни на текстове, между тях някои смели и силни, каквито по-рано не е имало на български. Заедно с нарасналия приток на преводи, това кръвопреливане, както го нарича Иван Станев, езикът ни постигна търпимост и непровинциалност не по мярката на българския живот. Това имаше и лоша страна. Бягството от безличната разумност на средния език, който ни държеше изкъсо в социалистическата епоха, наложи бравура на разни барокови почерци, интелектуални сленгове, чиято основна грижа беше да ни вреди в света на културата без граници.

В тези години Иван Станев беше сред нас, аплодирахме няколкото негови постановки, между които „Раната Войцек“ на Хайнрих Мюлер изглежда е между високите дати на съвременния български театър. Както и в настоящите текстове, Иван гледаше да не попада в звеното на определена професия. Не беше театрал, литератор или интелектуалец, нито всичко това заедно. По-скоро внимателно отклоняваше да го възприемаме като едно от тези неща. Ние бяхме речовити и радикални, докато той следваше подмолната стилистика на кратките формули и парадоксалните образи, които, както казваше, за по-малко време свършват по-добре същата работа. Постоянно напомняше за съществуването и на други езици, според избраната театрална стилистика най-вече за езика на тялото, но и за още по-трудно доловимото безмълвие на толкова неща отвъд плоскостта на всекидневието. Неговите пародии са всъщност опит да се дочуят гласовете на тези езици и да се коригира с тях като с един вид изразителен шум баналният тон на рационалното слово.

От 1988 година Иван Станев живее основно в Германия. Той владеше немски и преди това, влезе решително в езика, започна да пише, направи постановки, издаде на немски няколко пиеси и една подобна книга с показателното заглавие „Lapsus linguae“. Стана двуезичен и съвсем нестандартно нито присъства дълбоко, нито е отчужден както там, така и тук. Наистина не издържа провинциалната топлота на Бавария, намери за поразителна приликата на крайградския урбанистичен пейзаж на Мюнхен с този на София и се установи в най-малко немското място в Германия, в берлинския квартал Кройцберг. Междукултурен и надкултурен, той се стреми да съществува текстово в материята и на двата езика. Прави го небравурно и нерадикално. Внимателно и опипом напредва в убеждението, че текстът не е място за приютяване и опростяване на това, което сме, а пространство за излаз към закриваните от всекидневието простори на съществуването. Но не за да бъдат назовавани и гледани в упор, а по-скоро за да не се потулва тяхната реалност, за да станат достъпни за опита на един по-казващ език.

Сигурно има и други ценни неща в текстовете на Иван Станев, особено в тези, които се занимават с театъра и театралния език. Най-ценен ми се струва обаче вътрешно диалогичният тон на неговия необичаен за българското слово почерк, внимателното оставяне на място за другия, за този, който чете и слуша. Като поставят под въпрос монотонната разумна стандартност, „Изкопните материали“ сякаш подканят да повярваме на дисонанса в своите лични гласове, на правото му да звучи и да бъдат слушани.